

תאריך: כ"ז סיון, תשס"ד
16 יוני, 2004

מספרנו: ח/262/04/מחוזי באר שבע

חוות דעת

שמיעת משפטים תוך זמן סביר והימנעות מדחיית דיונים

אחת התלונות החוזרות ונשנות, מעלה על סדר היום את נושא התמשכות ההליכים בבית המשפט עקב דחיות מרובות, ביוזמת בית המשפט או לבקשת הצדדים. חוות דעת זו מבקשת להצביע על הבעייתיות הגלומה, בדרך כלל, בנוהל של דחיית מועדי דיון בידי שופט או רשם ולהתוות עקרונות כלליים והמלצות בסוגיה זו.

1. אין להתעלם מעומס היתר הרובץ על בתי המשפט, עקב מיעוט השופטים וריבוי התיקים. עומס זה הוא "אבי החטאת" של התמשכות ההליכים בבתי המשפט ושל דחיית דיונים. טיפול בכך מצריך התייחסות מערכתית, ואין בכוחה או בסמכותה של הנציבות להתמודד עם בעיה זו בעצמה. עם זאת, מטפלת הנציבות בכל מקרה המובא בפניה ופועלת הן לפתרון נקודתי והן למניעת התמשכות ההליכים אצל השופט הנילון ובכלל.

2. אחת הסיבות הבולטות הגורמות להתמשכות הליכים, היא דחיית מועדי דיון לבקשת צד אחד, שני הצדדים או מיוזמת בית המשפט. תופעה זו היא בעוכרי ניהולו התקין של המשפט. זכותו של אדם שעניינו בבית המשפט ישמע תוך זמן סביר, היא זכות יסוד המהווה חלק מן הזכות למשפט הוגן. זכות זו מעוגנת בתרבות המשפטית של כל חברה החרדה לכבוד האדם ולזכויותיו במשפט (ראו לעניין זה: ש' לוי, "חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו וסדרי הדין האזרחיים", 455; א' ברק, "כבוד האדם כזכות חוקתית", 281; סעיף 16 לאמנה האירופאית להגנת זכויות האדם וחירויות היסוד; המשפט העברי, שו"ע, חו"מ, יז, א). תוכנית מחלקה לניתוב תיקים ארצית (להלן – תוכנית מנ"ת ארצית) מאמצת עיקרים אלה, שקיבלו ביטוי גם בפסיקתנו. המסר העולה מן הפסיקה הוא כי "על בית המשפט לעמוד על המשמר שמשפטים יתחילו ויסתיימו תוך זמן סביר ולא לתת יד להתארכות דיונים מקדמיים ובקשות לאַחַר דיונים אלו הגורמים ל"סחבת" בניהול המשפט ושמים מכשולים בפני עשיית הצדק" (רע"א 890/98 פז רן השקעות בע"מ נ' מ"י ואח', פדאור (לא פורסם) 98(1) 335). וכן "בידי בית-הדין הסמכות

לקבוע את קצב ההתדיינות, ולפיכך עליו גם האחריות לנהל את ההתדיינות במהירות הראויה" (עש"מ 7686/00 תעזי נ' נציבות שירות המדינה נה(2) 278, 281). סיום המשפט במועד סביר מהווה אינטרס ציבורי ופרטי כאחד.

3. העיקרון הכללי העולה מהאמור לעיל הוא, כי בית המשפט הוא המופקד על ניהול המשפט וכי עליו להקפיד על זכויותיהם הדיוניות של הצדדים ובכלל זה לדאוג לכך שהמשפט יתנהל ויסתיים תוך זמן סביר, ללא דיונים מקדמיים ממושכים, ללא התמשכות יתר של ההליכים וללא דחיות של דיונים, אלא במידת הצורך.

לא אחת, נשמעת טענה, כי דרישות אלה נותנות עדיפות ליעילות על-פני מהות ואיכות. אין לטענה זו בסיס. יעילות, ענייניות מהותית ואיכות אינן סותרות זו את זו. נהפוך הוא. היעילות הננקטת באופן מידתי מבטיחה טיפול מהיר, ענייני ואיכותי, תוך זמן סביר, מונעת עינוי דין ויש בה כדי להקל על עשיית הצדק המהותי.

4. ההסדרים החקיקתיים לגבי דחיית מועדי דיון נקבעו בתקנה 152(א) לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984, וסעיף 125 לחוק סדר הדין הפלילי (נוסח משולב), תשמ"ב-1982). אין חולק כי בית המשפט רשאי לדחות את מועד תחילת הדיון או המשכו, מטעמים ענייניים, לפי שיקול דעתו, בכפוף לקיומו של צורך ממשי ולשיקולי צדק. כעניין של מדיניות ראויה, ראוי שבית המשפט יימנע מדחיית הדיון שנקבע, במיוחד בשלב שמיעת הראיות, אלא אם יש נימוק בעל משקל לדחייה כזו. בהקשר זה נאמר, כי נסיבות רבות, שהן בבחינת שיקולי נוחות סובייקטיביים, אינן צריכות לשבש את סדר יומו של בית המשפט או לעכב את התנהלותם התקינה של הדיונים (זוסמן, "סדרי הדין האזרחי", עמ' 474).

5. נראה כי ניתן למנות מספר כללים שראוי כי ינחו את בית המשפט בעניין דחיית דיונים ואין אלה מתיימרים להיות רשימה ממצה:

(א) על מנת לצמצם את תופעת התמשכות ההליכים מעבר לזמן סביר, יש להימנע ככל האפשר מקביעת תאריכי דיון רחוקים זה מזה.

(ב) ככלל, על בית המשפט להימנע מדחיית דיון ביוזמתו. כמו כן, ראוי לו לבית המשפט להימנע מלהיענות לבקשות לדחיית הדיון, גם אם הן מוגשות בהסכמה, למעט במקרים בהם ניתנו נימוקים כבדי משקל וראויים, או כאשר יש חשש אמיתי שקיום הדיון במועד, יפגע באופן מהותי בבירור העניין נשוא המחלוקת (ע"א 577/88, 696 מירון נ' ישראלי וערעור כשנגד, פ"ד מו(2) 286, 290-291; ע"א 653/80 יצירות ברנע בע"מ נ' דנית חברה לפיתוח בע"מ לז (1) 802, 804).

ג) הסכמת בעלי הדין לדחייה או "נימוקים אישיים" סתם, אינם מהווים סיבה מספקת לדחיית מועד הדיון (תוכנית מנ"ת ארצית; ע"א 1/89 אליעז נ' שנדור, פ"ד מד(4) 42, 43).

ד) ראוי להימנע מלקבל בקשות דחייה כאשר בית המשפט התחיל כבר בשמיעת ראיות (ע"א 451/70 בלבול נ' שם טוב, פ"ד כ"ה(1) 272, 273; ע"א 520/71 בלגה נ' גולדנברג פ"ד כ"ו(1) 456, 461).

ה) ראוי להימנע מלהיעתר לבקשות דחייה המוגשות סמוך למועד הדיון עצמו (ע"א 1/89 אליעז נ' שנדור, פ"ד מד(4) 42, 43; תוכנית מנ"ת ארצית).

כל האמור כפוף לשיקול דעתו של בית המשפט, בהתחשב בנסיבות, כאשר לנגד עיניו זכותם של המתדיינים למשפט הוגן, כששמיעת המשפט וסיומו תוך זמן סביר, הם אחד מעמודי התווך של זכות זו.

בכבוד רב,

ט' שטרסברג-כהן

נציבת תלונות הציבור על שופטים